

Přístup ke kategorizaci krajiny z hlediska ekologické zranitelnosti

M. Martiš: Approach to Landscape Categorisation from Ecological Vulnerability Viewpoint. Život. Prostr., Vol. 33, No. 1, 46–47, 1999.

The system of landscape categorisation is drafted as one of the means for creation the common platform of offices and institutions of the environment, regional development and branch departments in the course of search for limits and reserves of development of a particular territory and comerned branches. The degree of ecological landscape vulnerability is considered as a determining criterion. The fundamental structure of this system is based on 17 problem blocks originating in corresponding, available, mutually compared data which can be expressed also in maps (GIS). Single blocks of data will be aggregated and categorised in partial syntheses of natural science, social science, urbanism etc. The last step involves the final synthesis including final categorisation and evaluation. The whole complex of the system of categorisation of landscape vulnerability will be verified by ecological feasibility studies of selected line constructions.

V r. 1997 česká vláda přijala Státní program ochrany přírody a krajiny. Tento program je moderním koncepčním dokumentem, v němž se aktivní péče o krajinu stává rovnocenným partnerem ochrany zvláště chráněných území, ohrožených a vzácných druhů živočichů i rostlin.

Má-li být dosaženo ekologicky únosného a trvale udržitelného hospodaření v krajině, musí být na jedné straně jasně vymezeny limity pro určité formy využívání krajiny a přírodních zdrojů, na straně druhé musí být stejně pregnantně stanoveny rozvojové možnosti krajiny pro patřičné hospodářské, urbanizační a sociální požadavky. Vedle tradičních zákazů a omezení musí tak orgány péče o krajinu dokázat vymezit i prostor pro ekologicky přijatelné chování hospodářských subjektů a pro naplňování společenských zájmů v území.

Jedním z prostředků k naplnění tohoto požadavku je vytvoření systému kategorizace krajiny. Tento systém musí samozřejmě respektovat podmínky ochrany zvláště citlivých složek přírodního a krajinného prostředí, ekologickou únosnost území, ochranu nerostného bohatství, vodních zdrojů i další související aspekty. Musí však současně vytvářet společnou platformu úřadů a pracovišť životního prostředí, regionálního rozvoje a resortů při hledání limitů a rezerv rozvoje daného území a dotčených odvětví. Určujícím kritériem se jeví být míra ekologické citlivosti, resp. odolnosti krajiny,

vyjádřená stupněm její ekologické zranitelnosti. Výchoziskem k naplnění uvedeného cíle se stává vyhodnocení a stanovení ekologické zranitelnosti krajiny v odpovídajících kategoriích. Produktem tohoto procesu se stanou studie ekologické proveditelnosti investičních záměrů a rozvojových koncepcí.

Navržený systém kategorizace ekologické zranitelnosti krajiny je koncipován tak, aby mohl působit jako účelná podpora při formulaci programů regionálního rozvoje krajů (regionální rozvojové strategie) a velkých územních celků (při vytváření a novelizaci územních plánů).

Kategorizace ekologické zranitelnosti krajiny (území) z hlediska rozvojových záměrů jednotlivých odvětví bude vycházet vždy z vymezení:

- širšího zájmového polygonu pro realizaci rozvojového směru nebo investičního záměru,
- užšího zájmového území s respektem ke specifikám odvětví,
- konkrétní lokalizace investičního záměru.

V případech dopravní infrastruktury a dalších síťových a liniových záměrů bude užší zájmové území vymezováno jako koridor, resp. jako vedení konkrétní liniové stavby.

Představa kategorizace ekologické zranitelnosti krajiny se opírá o dosavadní metodické pokusy ve sféře tzv.

krajinářského hodnocení. Vedle jednoznačně pochybených metodických konstrukcí (např. původně závazné Metodiky krajinářského hodnocení MŽP ČR, 1993–1995, zrušené r. 1998) byly zpracovány a na základě aplikací postupně vylepšovány racionální a dobře použitelné dílčí metodiky k výběru optimálních tras silničních komunikací (Anděl, Višňák, 1993; Novotný, 1995).

Základní struktura kategorizace ekologické zranitelnosti je založena na 17 problémových blocích, které budou vycházet ze všech relevantních (pokud možno celoplošně získatelných a vzájemně porovnatelných) datových zdrojů a vyjádřeny v mapovém zářezu, s důrazem na účelné využití prostředků GIS, příp. dalších digitálních hodnocení a prezentací:

- klimatologická data (např. inverzní polohy),
- geomorfologická data (např. energie reliéfu, sesuvy),
- geologická data (včetně chráněných ložiskových území a dalších kategorií horního práva),
- hydrologická, resp. hydrogeologická data (včetně chráněných oblastí přirozené akumulace vod, pásem hygienické ochrany, pásem ochrany zřídél a pod.),
- pedologická data,
- lesy,
- zemědělské kultury,
- lokality (oblasti, plochy a objekty) zvláště chráněné podle zákona o ochraně přírody a krajiny,
- územní systémy ekologické stability,
- přírodovědně pozoruhodné lokality (oblasti, plochy a objekty),
- archeologicky pozoruhodné lokality (oblasti, plochy a objekty), včetně chráněných a evidovaných,
- historicky pozoruhodné lokality (oblasti, plochy a objekty), včetně chráněných a evidovaných,
- kulturně pozoruhodné lokality (oblasti, plochy a objekty), včetně zvláště chráněných podle památkového zákona,
- urbanizované plochy a koridory,
- zvláštní civilizační zátěže (skládky odpadů, lomy, doly, výsypky, haldy a pod.),
- krajinný ráz,
- způsob využití krajiny ("land use").

Každý z uvedených bloků základní kategorizace ekologické zranitelnosti krajiny bude mít zhruba následující strukturu:

- bližší vymezení záběru a náplně tématu bloku,
- charakter (míra, způsob, forma) právní ochrany tématu (včetně odkazů na příslušná ustanovení právních předpisů),
- výchozí data (archivní i recentní – mapy i texty, digitální datové báze),
- zdroje dat (instituce, kontaktní osoba, telefon, fax, mail),
- metody analýzy dat (texty, tabulky, mapy, vrstvy GIS),

- metody kategorizace (třídění, hierarchizace, evaluace) dat (5 tříd),
- metody barevného rozlišení kategorizovaných dat v mapách (5 barev, např.: červená, fialová, modrá, zelená, žlutá),
- doprovodné tabulky (např. bonitované půdní ekologické jednotky, soubory lesních typů, územní systémy ekologické stability, významné krajinné prvky apod.),
- objasňující a doplňující komentáře.

Následujícím krokem bude agregace uvedených bloků dat a jejich kategorizace pro parciální syntézy (např. přírodovědné, společenskovedné, urbanistické apod.). Závěrečným krokem je finální syntéza, zahrnující výslednou kategorizaci a závěrečné vyhodnocení.

V přílohách kategorizace ekologické zranitelnosti krajiny budou obsaženy např. adresy regionálních pracovišť ministerstev životního prostředí a regionálního rozvoje, referátů životního prostředí a regionálního rozvoje okresních úřadů, správ národních parků a chráněných krajinných oblastí, seznam autorizovaných expertů pro zpracování "EIA" dokumentací a posudků, pro zpracování projektů územních systémů ekologické stability, soudních znalců apod.)

V r. 1999 má být zpracována celková koncepce systému kategorizace zranitelnosti krajiny a pilotní studie ekologické proveditelnosti vybraných liniových staveb. V následujícím roce se předpokládá vyhodnocení zkušeností z ověřování metodických postupů užitých v pilotních studiích a s kompletací celého systému kategorizace krajiny.

Literatura

- Anděl, P., Višňák, R., 1997: Ekologický rozbor území z hlediska průchodnosti pro liniové stavby. Návrh metodiky. Evernia, spol. s r. o., Liberec.
- Novotný, M., 1995: Komplexní návrh a posouzení komunikací z hlediska životního prostředí. Manuál. Transconsult, spol. s r. o., Hradec Králové.
- Metodika krajinářského vyhodnocení pro územně plánovací dokumentaci (dopracování metodiky MŽP ČR č. j. OÚV/1128/93). MŽP ČR, 1995.

RNDr. Miroslav Martiš, CSc. (1949), vědecký pracovník Ústavu aplikované ekologie Lesnické fakulty České zemědělské univerzity, 281 63 Kostelec nad Černými lesy. E-mail: martis@ipez.cz